

Protocol bij overlijden van een kind, een ouder of een medewerker

maart 2018

Inleiding

Dit protocol is bedoeld als leidraad voor het geval een ouder, kind of pedagogisch medewerker komt te overlijden en we worden geconfronteerd met verdriet. Het is met nadruk bedoeld als een leidraad, als een steun in een moeilijke periode. Binnen dit protocol is er alle ruimte om af te wijken of toe te voegen, zoals de situatie van dat moment aangeeft.

Indien van tevoren bekend is dat er een sterfgeval zal komen, kunnen veel zaken reeds met de betrokkenen zijn besproken. Sommige handelingen zullen dan in een eerder stadium plaatsvinden.

1. Het bericht komt binnen

- degene die het bericht van overlijden krijgt, meldt dit direct bij de coördinator, of als deze niet bereikbaar is de directeur
- de coördinator verifieert de melding en onderzoekt het voorval
- de coördinator en de directeur vormen samen het coördinatieteam en spreken de volgorde van handelen af

2. Verantwoordelijkheden en taken

- het coördinatieteam informeert de direct betrokkenen:
 - indien het overlijden in het kindercentrum plaatsvindt: de ouders/familie
 - de pedagogisch medewerkers (ook degenen die vrij zijn of ziek zijn)
 - andere ouders
 - bestuur
 - eventueel de school van het kind (niet allen de vrije school, ook andere scholen)
- besteed bijzondere aandacht aan de nauw betrokkenen, zeker zij moeten het bericht op een zorgvuldige manier krijgen
- overweeg om Slachtofferhulp in te schakelen (tel. 0900-0101, maandag t/m vrijdag 09:00 uur -17:00 uur).
- spreek goed af met de pedagogisch medewerkers welk bericht naar buiten gaat, hoe en door wie
- de directeur is verantwoordelijk voor de contacten met de pers (indien dit aan de orde is)

3. organisatie

- als kinderen naar huis willen, ga dan na of de ouders/verzorgers thuis zijn, op de hoogte zijn en of ze het kind kunnen ophalen
- kijk kritisch naar de activiteiten die eventueel voor de komende dagen op het programma staan. Wellicht is uitstel of afgelasting nodig.
- regel desgewenst de organisatie van een afscheidsbijeenkomst in het kindercentrum
- creëer desgewenst een herinneringsplek
- er kan een kaartje of een bloemetje worden gestuurd naar de familie van de overledene
- overleg met elkaar hoe je de overledene kunt herdenken: foto's, kaarsen, bloemen, bezittingen van de overledene etc.

4. Contacten met de ouders/verzorgers van de kinderen

- informeer de ouders van de desbetreffende groep/kindercentrum middels een brief over:
 - de gebeurtenis
 - de zorg voor de kinderen
 - wie is de contactpersoon
 - rouwbezoek en aanwezigheid bij de uitvaart
 - een eventuele afscheidsdienst/bijeenkomst in het kindercentrum
 - rouwproces bij kinderen en de problemen die zich daarbij kunnen voordoen

5. Contacten met de ouders/familie van de overledene

- neem nog dezelfde dag contact op met de ouders of familie (actie van pedagogisch medewerker, mentor of coördinator)
- spreek met de ouders/familie af wie zij wensen als vaste contactpersoon en welke informatie aan derden zal worden verstrekt
- maak bij voorkeur nog dezelfde dag een afspraak voor een huisbezoek
- ga bij voorkeur samen met een collega
- vraag wat je voor hen kunt betekenen
- overleg met de ouders en/of familie over alle te nemen stappen:
 - bezoekmogelijkheden van kinderen
 - plaatsen van een rouwadvertentie
 - afscheid nemen van de overledene
 - bijdragen aan de uitvaart
 - het bijwonen van de uitvaart
 - afscheidsbijeenkomst op het kindercentrum

De coördinator stelt in nauw overleg met de groepsleiding een rouwadvertentie op en faxt deze dezelfde dag naar de krant.

Deze advertentie is een gezamenlijk blijk van medeleven van kinderen, hun ouders/verzorgers en personeel. Het tijdstip van plaatsing gaat in overleg met de familie.

Mocht er individueel behoefte zijn aan het plaatsen van een eigen advertentie, dan is daar zeker ruimte voor.

De coördinator en een van de pedagogisch medewerkers bereiden een toespraak voor die hij/zij zal houden tijdens de uitvaart (uiteraard als hier geen bezwaar tegen is). In principe houdt een van de pedagogisch medewerkers de toespraak. Echter als hiertegen (emotionele) bezwaren zijn, zal de coördinator deze taak overnemen.

De pedagogisch medewerkers overleggen verder met elkaar hoe en welke activiteiten er verder kunnen worden ontwikkeld tijdens de uitvaart (teksten, tekstboekjes, muziek maken, bloemen dragen etc.)

6.Administratie

Ga zorgvuldig om met de in het kindercentrum achtergebleven eigendommen van het overleden kind.

De gegevens van het kind worden verwerkt en bewaard volgens de bestaande procedures.

Tijdens latere contacten kunnen ook financiële zaken ter sprake komen.

7.Nazorg

- creëer een tijdelijk herinneringsplekje voor het overleden kind
- De pedagogisch medewerker en de coördinator houden na een aantal maanden een afsluitend gesprek met de familie van de overledene, dit kan ook een huisbezoek zijn.

8.Aandachtspunten (algemeen voor kinderen)

- vertel het hoe, waar, wanneer van het overlijden, aangepast aan de leeftijd van de kinderen
- draai er niet omheen
- geef in eerste instantie alleen de noodzakelijke informatie
- neem voldoende tijd voor emoties
- laat de kinderen weten hoe het programma voor de komende dagen eruit ziet
- geef, als ernaar gevraagd wordt, heel summier uitleg over rouwbezoek en uitvaart (vaak kan dat beter in een later stadium)
- bespreek met de ouders hun wens voor de aanwezigheid van kinderen bij de uitvaart, overleg dit ook met de andere ouders

- bereid het bijwonen van de uitvaart goed voor. Vertel de kinderen wat ze kunnen verwachten
- houdt rekening met eventuele cultuurverschillen
- vang de kinderen/ouders na de uitvaart op om nog even na te praten
- let op signalen van kinderen die het moeilijk hebben. Sommigen stellen het rouwproces uit en tonen pas na een aantal maanden verdriet
- blijf ook na een langere periode attent op gedragsverandering bij kinderen. De reacties of emoties van kinderen komen niet altijd overeen met die van volwassenen, de reactie van kinderen is er vaker één zonder schroom of beladenheid.

9.Voor-zorg

De dood of het stervensproces van een kind dat aan je zorgen is toevertrouwd confronteert je met jezelf, het is een feit en vaak een rauwe realiteit.

Het is waardevol om als collega's van elkaars beleving op de hoogte te zijn. Weet je collega hoe jij aankijkt tegen sterven en dood? En weet jij het van je collega?

Realiseer je dat je in dit soort situaties niet *alles* van elkaar hoeft te weten, maar het kan een steun zijn om op de hoogte te zijn van elkaars beleving.

- welke visie hebben de verschillende pedagogisch medewerkers op dood en sterven in het leven van mensen en in het bijzonder van kinderen?
- hoe wordt hier praktisch mee omgegaan?
- heeft men een gezamenlijke visie geformuleerd en wordt die gedragen door alle medewerkers?

Het is van belang om als team van pedagogisch medewerkers met een zekere regelmaat tijdens teamvergaderingen bij dit onderwerp stil te staan. Ook kan hiervoor een vast moment gekozen worden, zoals op Allerzielen (2 november).

Rouwverwerking

In de fase van het informeren van betrokkenen zijn de volgende elementen van belang:

- eerlijkheid
- eigen gevoelens tonen, maar de heftigheid weglaten
- eerbied en respect
- beknopte informatie
- ruimte voor vragen

Belangrijk is het met elkaar bedenken van zinvolle, rituele handelingen en bekijken in hoeverre het wenselijk of noodzakelijk is de kinderen hierin te betrekken.

Rouwverwerking bij kinderen

Bij (hele jonge) kinderen is het belangrijk dat ook de dagelijkse gang van zaken gewoon weer op gang komt. Aan al deze vaste gewoontes ontleent het kind zijn steun en zekerheid.

Juist vanuit het alledaagse zijn er bij jonge kinderen (kleuters) veel mogelijkheden om met het onderwerp 'dood' bezig te zijn. Zij doen niets liever dan met zorg een grafje maken voor een dood muisje, vogeltje of torretje. Ze sieren het met steentjes, bloemetjes en soms een kruis.

Met kinderen in deze leeftijdsfase heb je soms genoeg aan het omgekeerde geboorteverhaal. In plaats van het engeltje (zieltje) dat naar beneden kijkt en graag naar de aarde wil gaan, wil het nu graag weer terug naar Moeder Engel. Wel is het heel duidelijk dat het lichaam naar Moeder Aarde gaat.

Een echt kringgesprek is niet aan de orde. Belangrijker is, dat er ruimte is voor individuele vragen. Het thema sterven kun je verder aanvullen met een boekje, en dit als aanleiding voor een gesprekje gebruiken (zie literatuurlijst). Ook met een tafelspelletje of een pop kun je kinderen uitnodigen tot een gesprek.

Praktische handelingen

Hieronder volgen een aantal ideeën waaruit een keuze gemaakt kan worden.

Gesprek met de kinderen op gang helpen door

- het stellen van een vraag
- het doorgeven van een steentje of iets anders, alleen als je dat hebt mag je spreken
- inventariseren van gevoelens, dit kan ook aan de hand van kleuren of beelden
- herinneringen ophalen

Ideeën voor de uitvaart

- Spreuk
- Lied
- Verhaal
- Bloemen
- Lampionnetjes
- Ballon met wens oplaten
- Kist schilderen
- Tekeningen maken
- Iets dierbaars meegeven

Ideeën voor herdenking in de groep:

- Een doos neerzetten, te vullen met briefjes/tekeningen etc.: één voor nare en één voor mooie en één voor geheimen

- Gedenkplek inrichten, met iets dat de persoon symboliseert en waar ieder naar behoefte even kan zijn of iets kan neerleggen
- Plakboek of kaartjes met 'wat ik nog zeggen wou'
- Gesprek: wat doe jij als iemand huilt? Troosten, en hoe?
- Boom planten
- Geode: als beeld van een binnenwereld en een buitenwereld

Literatuurlijst

In de lerarenkamer van De Vijfster is over dit onderwerp aanwezig (mandje bovenop de boekenkast):

- een collectie kinderboeken
- Het leven duurt een leven lang, een boek om kinderen en jongeren te helpen bij een verlies (rode klapper): geeft inzicht in rouwverwerking bij (jonge) kinderen en praktische handvatten om kinderen concreet te helpen.
- Een literatuurlijst (boeken helaas niet aanwezig)
- Renée Zeylmans, *Rouwverwerking en rouwbegeleiding, sterven, rouwen en troosten*
- Kopieën van spreuken en liedjes
- Materiaal van Stichting De Regenboog